

**ARTUR ŠOPENHAUER,
»ERISTIČKA DIJALEKTIKA«,
Bratstvo-jedinstvo, Novi Sad
1985.**

Silvia Dražić

Amicus veritas, sed magis amica victoria

Pojavljivanje kratkog Šopenhauerovog spisa »Eristička dijalektika« u izdanju novosadskog izdavačkog preduzeća »Bratstvo – jedinstvo« najavilo je, verujemo, nove sadržaje u, već godinama stereotipnoj, produkciji ove kuće. Tekst je ne samo korektno nego i vešto i lepo preveo Dušan Glišović, a praćen je i iscrpnim predgovorom Milana Damjanovića koji i hronološki i teorijski smešta ovaj spis u celinu Šopenhauerovog opusa.

U vreme u kojem je dijalektika postala port – parole (i, štaviše, overa pravovernosti) u gotovo svim tipovima diskursa, od umetničkog, naučnog do dnevno – političkog, Šopenhauer nas vraća na jedan njen drevniji (izvorniji) smisao danas mahom svuda ispušten izuzev možda u teorijskom horizontu hermeneutike Gadamerovske provenijencije koja smisao dijalektike temelji u umeću i saznanom postignuću dijaloga. No dok hermeneutika ide za tim da u ovom am – tamo dijalogu prepozna model svakog čovekovog saznanog odnošenja prema svetu, Šopenhauer tumači dijalektiku kao veštinu raspravljanja u doslovnom smislu reči. Kod Platona i Aristotela prisutna, mada ne i sasvim konsekventno sprovedenu razliku između logike i dijalektike Šopenhauer zaoštava i, pripajajući potonjoj naziv »eristička«, nedvojbeno pojašnjava značenje koje ona za nj zadobija.

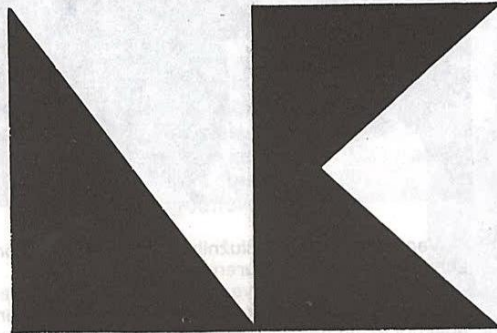
Logika je zabavljena mišljenjem i zakonima koji njime rukovode (ili treba da rukovode) ukoliko je ispravno, a dijalektika raspravljanjem, prepirkom i sredstvima kojim se ona služi. I dok je prvoj, mada zaokupljenoj formalnim kanonima valjanog mišljenja, ipak najvećma stalo do istine kojoj ovi kanoni treba da omoguće i olakšaju pristup, druga nema sa istinom nikakva posla nego joj je vazda stalo samo do uspeha i pobeđe. Ako je model sokratske dijalektike bio put da se suočavanjem različitih mnjenja o istom predmetu sazna istina o njemu, Šopenhauer ne samo da osporava istinosnu vrednost puta koji se naziva dijalektičkim nego, štaviše, istinu proglašava irelevantnom za nj. Kao što nas veština plivanja osposobljava da glavu držimo nad vodom i čak napredujemo, tako nas i eristička dijalektika osposobljava da uvek (ili barem onda kad protivnik nije umešniji od nas samih) budemo u pravu. Za razliku od logike koja je apriorna, eristička dijalektika je nužno aposteriorna i iz iskustva uzajamnog sporenja nastoji da izluči tipove argumentacije koji su najčešći i najplauzibilniji, mada ne i najkorektniji. Jer ako je stalo samo do pobeđe, sredstva se ne biraju. Stoga se Šopenhauer ne zadovoljava samo time da označi ono što je u svakoj prepirci suštinsko, »njen skelet« ili »njenu osteologiju«, nego je mnogo više zainteresovan i zabavljen time da unutar tog okvira razotkriva sve one lukavštine, trikove, štoseve, nečasnosti i drskosti kojima se protivnici u raspravljanju legitimno i uspešno služe. Smisao ovog empirijskog pobrojanja i analiziranja je krajnje praktičan i ne sastoji se samo u tome da ove »lukavštine« i »podle trikove« u obrazlaganju drugog prepoznamo i od njih se odbranimo nego isto tako i u tome da ih u raspravljanju i sami, prema prilici i protivniku primenimo. Ipak, cilj ovako spravljenoj disputantskog vademecuma nije u tome da od nas načini po svaku (i nečasnju) cenu nepobedive sabesednike, nego ima na umu činjenicu da je u prepirci, kada je istina još maglovita i nejasna svim sagovornicima, efikasnije na trik odgovoriti kontra trikom (napr. na argument ad hominem istim takvim argumentom) nego gubiti vreme njegovim demaskiranjem, čime se, ne gubeći odmah tlo pod nogama, i dalje ostaje na poprištu i pri mogućnosti dolaženja do pobeđe i konačno istine (pod pretpostavkom da smo mi oni kojima je do istine stalo). U žaru prepirke stalo je samo do stava, per fas i nefas, a ne do istine; recimo 8. trik: »Iznervirati protivnika da pobesni. Jer, u besu nije u stanju da pravilno rasuđuje i uvidi svoju prednost. Do

besa ga dovodimo tako što mu otvoreno nanosimo nepravdu, šikaniramo ga i uopšte se nepristojno odnosimo prema njemu«.

No, Šopenhauer ipak ne smatra da treba raspravljati po svaku cenu i sa svakim i kada se diskusija kreće isključivo u vodama argumenata ad personam on preporučuje, ako je to moguće odustajanje od nje. »Ne prepirati se bilo s kim, već s onima koje poznajemo i za koje znamo da imaju dovoljno pameti da ne bi rekli nešto apsurdno što bi nas postidelo; da bi raspravljali činjenicama a ne argumentima koji počivaju na moći i da bi čuli razloge i njih razmatrali; i, konačno, da cene istinu, rado čuju dobre razloge i iz usta protivnikovih i imaju dovoljno strpljenja da podnesu to što nisu u pravu kad se istina nađe na drugoj strani. »Jer mada je neposredni cilj raspravljanja pobeđa, da se naslutiti da to nije i njegova konačna svrha: »Prepirka je kao trljanje glavom o glavu, često od obostrane koristi, radi ispravljanja sopstvenih stavova i stvaranja novih pogleda«. Iako u samom toku prepirke irelevantna, zbog sopstvene neizvesnosti i nesavršenosti ljudskog uma, istina je ipak ono krajnje merilo koje svaki ishod raspravljanja, kad izmakne trenutnoj proceni i utisku, treba da odmeri.

No, odakle čoveku potreba da neovisno i bez obzira na istinu bude u pravu? Odgovor na to pitanje smešta ovaj mali spis u celinu Šopenhauerovog dela i da se izvesti iz njegovog razumevanja suštine čoveka i sveta i spiritus movensa ove svetske celine. Kao što je princip sveta bezuma i slepa volja a ne um, te se on opire svakom umnom uređenju tako, i ono što čoveka vodi nije intelekt nego volja i razum je najčešće u njenoj službi. Ljudi su mahom tašti, ne suviše mudri i razboriti te im je više nego do istine stalo do samih sebe i sopstvenog mišlje-

● nove knjige ● nove knjige ● nove knjige ●

● nove knjige ● nove knjige ● nove knjige ●

nja... samo mali broj ume da misli, ali svako želi da ima mišljenje«. Šopenhauer se u tome slaže sa Hobsom koga i citira:

»Omnis animi voluptas, amnisque alacritas in eo sita est, quod quis habeat, quibuscum confereat se, possit magnifice sentire de seipso« (sva radost srca i veselost počivaju na činjenici da ima ljudi u odnosu na koje možemo visoko da mislimo o sebi). Stoga njegovo raspravljanje o tome kako da se uvek bude u pravu ima dvostruki odnos prema voljom vođenoj i voljom zaslepljenoj ljudskoj prirodi. S jedne strane, ono joj pomaže dajući joj oružje kojim može da ostvari svoje sebične ciljeve i polaska svojoj taštini, a s druge, ono je razobličava eksplicirajući njen naum i sredstva kojim se služi.

Šopenhauerovo veselo štivo i danas može biti poučno i korisno (nezavisno od svojih opštefilozofskih pretpostavki) ne toliko za pojašnjenje pojma dijalektike koliko kao priručnik današnjim polemika-rama kao i onima koje te polemike čitaju. No, već ovlašan pregled kroz naše časopise razočarava. Kao da je zagubljena draž razboritog i umešnog sukobljavanja mišljenja. Mahom nedostaju i argumenti i trikovi. Najčešće su to diskusije na nivou argumenata ad personam (»Pri prelazu na ličnost potpuno se napušta predmet, a napad usmerava na protivnikovu ličnost. Postajemo, dakle, zajedljivi, zlobni, uvredljivi, grubii«) i protivni se nastoji što je moguće više ocerniti na svim pristupačnim nivoima: na nivou znanja, sposobnosti, ideološke pripadnosti, s obzirom na prošlost i čak i s obzirom na budućnost. Omiljena sredstva u tom poslu su poznata i Šopenhaueru i on ih je opisao u 32. (»Protivnikovo tvrđenje upereno protiv nas možemo da pobijemo kratkim postupkom, ili bar da ga učinimo sumnjivim

dovodeći ga pod neku omraženu kategoriju, ako samo ima neku sličnost ili je na ma koji način s tim u vezi. Npr: »To je manijehizam, to je arijenizam...«) i u 35. triku (... »Umesto dejstvovanjem činjenica na intelekt, valja dejstvovati motivima na volju...« – argumentum ab utili«). Rečiti primer pružaju inserti iz dve, ne tako davne, polemike:

»Ako ste, Radoviću, dobar čitalac naših časopisa i listova, u što ne sumnjam, mogli ste videti, na primer, kako neki profesori univerziteta koji su i Vama, verovatno, predavali i čiji ste vi i danas dak, napadaju Lenjina na isti način na koji su okupatori kod nas napadali u svojim poternicama druga Tita.

Dokazano je (čitali ste »Oko«) da se takvi profesori univerziteta služe najogavnijom fašističkom propagandom protiv svake socijalističke revolucije.

Svi oni koji su od njih učili logiku, estetiku i filozofiju, i koji su im slepo verovali, ne vole novu umetničku praksu« POLJA, nov. 1984. 309).

»Naposlijetku, najteže i najozbiljnije pitanje? Čemu služi ideologija kakvu propagira opisani tip kritičara marksizma i socijalizma. Služi postojećem: građansko – kapitalističkom svetu koristi jer ga proglašava najboljim od svih mogućih svetova, »realnom socijalizmu« jer mu priznaje da upravo takav kakav jest predstavlja realizaciju Marksova projekta...« (NIN – ov Književni glasnik«, 1. nov. 1984).

Dakako, nisu svi argumenti i trikovi kojima se u polemikama barata ovakve vrste. Ipak, činjenica da se oni gotovo redovno javljaju upozorava ne samo na loš ukus nego i na jedan lenji duh koji igrajući na sigurno beskrupulozno rabi ono što uvek i bez omaški deluje ne hajujući za zahteve i prirodu predmeta diskusije. Šopenhauerov nauk stoga može biti dvojak: za one koji su se izvežbali u ovom maniru da ipak obogate i oplemene svoj instrumentarij a za one druge, kojima je još uvek istina na srcu da polemika nije uvek pravi put do nje: »disipere est juris gentium« (čovekovo je pravo da bude nerazuman).

VUKAŠIN PAVLOVIĆ
»SAVREMENO DRUŠTVO I
POLITIKA«, Radnička štampa,
Beograd, 1984.

Miroљub Radojković

»Savremeno društvo i politika« je treća knjiga iz pera vanrednog profesora Fakulteta političkih nauka u Beogradu, dr Vukašina Pavlovića. (Prethodno objavio »Sindikata i politički sistem« 1974, i »Društvena reprodukcija i klasna borba«, 1977). U njoj su objavljeni ogledi iz političke sociologije nastali za potrebe javnih rasprava i stručnih časopisa. Sadržina je razvrstana u četiri tematske celine, pa se može reći da je autor postavio sebi četiri cilja. Najkraće rečeno, da razmotri stanje u marksističkoj političkoj sociologiji, da reafirmiše koncept interesa kao kategorije ove discipline, da postavi pitanje o aktuelnom značaju marksizma o današnjoj krizi društva i politike. Može se konstatovati da je ovaj ambiciozan zadatak uspešno izveo na relativno malom prostoru, koristeći pritom i nove tekstove čija je funkcija bila da logičnije povežu ranije samostalno ogleda.

U prvom delu knjige Pavlović je izložio argumente u korist samostalne, marksističke političke sociologije. Prvo je razmotrio tri glavna istorijska smera u konstituisanju ove discipline uopšte. To su, pored marksizma, bila učenja i teorijska objašnjenja razvoja demokratije u građanskim društvima i teorije o elitama vlasti. Starim građanskim teorijama, na kojima se zasniva moderni funkcionalizam, autor zamera stalno preneglašavanje konsenzusa na uštrb konflikta. U tom smislu koncepcije Tokvila, Vebera, Šumpetera, Lasvela, Parsonsa itd. uglavnom ostaju na strani poretka uporno braneći status kvo parlamentarne demokratije. Elitisti (Mihels, Pareta, Moskva) su rešili zabludu o potpunju nezavisnosti političkih snaga iznad društva, i time negirali mogućnost bilo kakvog suštinskog preokreta u politici. Stoga, Pavlović tek u marksističkoj teoriji nalazi pogodno tle za zasnivanje političke sociologije, jer se u njoj priznaje dijalektička napetost između poretka i revolucije.